Toponimia între istorie, geografie şi lingvistică

Vlad COJOCARU*

Key-words: *toponymy, history, geography, toponymic field, structural toponymic dictionnary*

1. Se poate vorbi despre două aspecte ale problemei sugerate de titlul comunicării noastre. Primul aspect este ilustrat de istoria disciplinei. În încercarea sa de a se autodefini, toponomastica a pendulat între istorie, geografie şi lingvistică. Vasile Frăţilă (1985: 1) remarca faptul că începutul cercetărilor toponomastice româneşti, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, stă sub semnul unei discipline mai curând auxiliare în raport cu celelalte ştiinţe, în speţă cu istoria, geografia şi lingvistica. Istorici precum A.D. Xenopol, D. Onciul, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga au ilustrat acest stadiu de *ancilla historiae* al ştiinţei în discuţie.

În consecinţă, problema vechimii şi continuităţii românilor în diverse părţi ale spaţiului carpato-danubiano-pontic a atras interesul iniţial pentru studiul toponimiei vechi şi actuale din acest spaţiu. Menţionăm câteva preocupări în această direcţie din zorii disciplinei, ilustrate chiar de lingvişti: N. Densusianu cu a sa *Dacia preistorică* din 1911 (discutând etimologia toponimului *Parâng*); Pericle Papahagi, aducând în discuţie, în sprijinul ideii de continuitate a românilor, etimologia oronimului *Negoiul* în lucrarea *Dovezi din studiul limbii noastre despre continuitatea românilor din Dacia Traiană*. Titlul însuşi indică clar relaţia de subordonare dintre toponimie şi istorie. În aceeaşi perspectivă se înscriu lucrările lui N. Drăganu, *Toponimie şi istorie* din 1928 şi *Românii în veacurile IX-XII pe baza toponimiei şi onomasticii* din 1933 ş.a.

Relevante pentru această fază din dezvoltarea disciplinei toponomastice sunt cuvintele lui Gustav Kisch, pentru care numele de locuri erau o *oglindă* prin care putem pătrunde în istoria unei regiuni. În acest spirit este construită cartea sa *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen* din 1928.

Această relaţie dintre istorie, toponimie şi continuitate rămâne, în fapt, o temă majoră de-a lungul istoriei disciplinei toponomastice până în prezent.

Perspectiva geografică asupra toponimiei este şi ea prezentă de la începuturi, cum este şi firesc, ţinând seama de natura referenţilor la care trimit toate numele de locuri. *Marele dicţionar geografic al României* din jurul anului 1900 adună eforturile geografilor de a inventaria din punctul lor de vedere denumirile diverselor categorii geografice.

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iaşi, România.

„Philologica Jassyensia”, An X, Nr. 2 (20), 2014, p. 127–132

BDD-A14971 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:55 UTC)

Revenind la relaţia originară a toponimiei cu cercetările istorice, menţionăm un alt demers al lingviştilor, acela de a studia straturile toponimice vechi, încercând clarificarea originii denumirilor analizate, această preocupare accentuând implicit legătura dintre perspectiva istorică şi cea lingvistică a domeniului. Studiul celor mai vechi straturi toponimice, latin şi chiar prelatin, cercetarea urmelor de limbă iraniană (Densusianu 1929) sau ale celor de limbă traco-dacică sunt luate în consideraţie de către oamenii de ştiinţă, în primul rând din perspectiva analizei etimologice a câtorva hidronime româneşti majore (Ivănescu 1965, Poghirc 1973, Sluşanschi 1976 şi 1978, Franga 1981, Raevschi 2006). Trimiteri la toponimia antică, dacă şi latină, inclusiv cea privitoare la nume de localităţi, se fac în studiile lui Russu (1959), Vulpe (1975), Bizerea (1975), Gostar (1974). O sinteză a problemei este realizată de I.I. Russu (1970 şi 1981). Temele menţionate scot în evidenţă această direcţie fundamentală a cercetărilor toponimice urmată de lingvişti: cercetarea etimologică. Plecând de la contribuţiile semnate de către lingvişti consacraţi, precum Bogrea (1920), Giuglea (1923a, 1923b), apărute în revista „Dacoromania" de la Cluj, sau în alte publicaţii (Weigand 1921 şi 1925, Bogrea 1924-1925, Petrovici 1959), această tradiţie este continuată mai târziu de către alţi lingvişti, printre care menţionăm pe Sala (1960), Ivănescu (1958 şi 1969), Alexandru-Dersca (1958), Homorodean (1963), Binder (1964), Frăţilă (1972), Poghirc (1974 şi 1976), Loşonţi (1975), Moldovanu (1981), Bolocan (1984). Treptat demersul toponimic se înclină tot mai mult spre perspectiva lingvistică, prin contribuţiile majore ale lui S. Puşcariu, Ştefan Paşca, V. Bogrea, G. Giuglea, Emil Petrovici.

Aşadar, pentru a depăşi neajunsurile celor două perspective, istorică şi geografică, asupra colectării şi prelucrării materialului toponimic dintr-o regiune, lingviştii au încercat să introducă o perspectivă lingvistică asupra toponimiei. Prima încercare de studiere sistematică a toponimiei româneşti este, după cum se ştie, a lui Iorgu Iordan din 1924-1926, cu a sa ediţie în trei volume de la Bonn şi Leipzig, *Rumänische Toponomastik*, o nouă ediţie revizuită apărând în limba română abia în 1963. În spiritul lingvistului ieşean, considerând numele proprii de locuri ca parte a vocabularului unei limbi, lingviştii din perioada postbelică au iniţiat un studiu sistematic al diverselor categorii de toponime, propunând o analiză lingvistică complexă, etimologică, dar şi morfologică, sintactică sau din punct de vedere al sistemelor de derivare lexicală (afixe specifice disciplinei sau comune cu cele ale lexicului general).

2. Celălalt aspect al problemei sugerat prin titlul propus este ilustrat de efortul de definire a obiectului ştiinţei toponomastice.

Dragoş Moldovanu sublinia încă de la Congresul al XI-lea ICOS, Sofia, 1972, faptul că etimologia toponimică nu este un scop, ci doar un punct de plecare (apud *MDTM, Introducere*). Etimologia unui toponim justifică, afirmă lingvistul ieşean, un raport între semnul lingvistic şi obiectul (socio-)geografic denumit. Sarcina disciplinei este definirea acestui raport, cercetarea modificărilor sale în diacronie, ca şi analiza relaţiilor dintre componenţii câmpului toponimic. Câmpul toponimic definit de acelaşi lingvist este o structură *sui generis* prin care asociaţiile de obiecte geografice (*designata*) dintr-o microzonă, realizate de vorbitori, se

BDD-A14971 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:55 UTC)

manifestă, la nivelul expresiei, prin opoziţii, analitice sau sintetice (Moldovanu 2009: 139).

În susţinerea viabilităţii şi necesităţii conceptului propus, Dragoş Moldovanu invocă faptul că mulţi toponomaşti au intuit, de-a lungul timpului, existenţa acestor câmpuri toponimice: G. Giuglea le numea *familii toponimice*, similare familiilor de cuvinte (Moldovanu 2014). Am găsit similitudini la Viorel Păltineanu, în studiul său din 1980, *O tendinţă a denominării – concentricitatea*, conceptul propus de acesta putând fi considerat, într-o anumită măsură, o intuiţie a procesului de generare a unui câmp toponimic în jurul unui nucleu denominativ. Dar intuiţia cea mai apropiată de conceptul de *câmp toponimic* am găsit-o la geograful american Meredith Burrill, care propunea, în deceniul al 7-lea al secolului trecut, conceptul de *topocomplex*, după cum am arătat şi într-un articol mai vechi (Cojocaru 2014 : 2495):

> a geographic entity of topographic scale made up of more than one discrete and separably nameable element but identifiable by o simple term of toponym (apud Alan Rayburn, *Anglicizing the word and the concept of bedeutungsfeld promoted by Meredith Burrill in the 1960's*, în Ehrensperger Report 2005).

Această intuiţie rămâne doar o percepţie de geograf a unei realităţi toponimice, fără vreo încercare de a o fundamenta în vreun fel din punct de vedere lingvistic.

Dragoş Moldovanu nu acceptă nici una dintre perspectivele trecute în revistă, istorică, geografică, nici chiar cea lingvistică, mai exact doar lingvistică, pentru că nici una din aceste perspective nu ajută la definirea clară a obiectului disciplinei şi nu oferă concepte operaţionale adecvate.

Aşadar toponimia trebuie să fie o disciplină lingvistică, este adevărat că într-un context geografic bine definit şi cu un fundament istoric obligatoriu, dar având specificul său: explicaţia toponimică nu este numai explicaţie lingvistică (adică descoperirea apelativului sau a antroponimului de la baza toponimelor), ea vizând definirea raportului de denominare primar, studierea eventualelor modificări ale acestui raport în diacronie, ca şi a relaţiilor dintre componenţii câmpului (*derivatele toponimice*).

Nu putem să nu remarcăm, din nou (cf. Cojocaru 2010), similitudinile dintre conceptul de *dicţionar toponimic structural*, propus de Dragoş Moldovanu, şi acela de dicţionar frazeologic de limbă, propus în anii '50 de Kurt Baldinger, fundamentat pe faptul că cuvântul există doar în vorbire, utilizat într-un context lingvistic. În acelaşi sens, conceptul de dicţionar toponimic structural pleacă de la funcţionarea numelor de locuri în contextul geografic şi istoric.

Parafrazându-l pe Hegel care vedea în istoria curentelor filozofice o încercare a spiritului de a se înţelege pe sine, putem aproxima şi noi că istoria toponomasticii reprezintă un efort al acestei discipline de a se autodefini: plecând de la statutul de ştiinţă istorică, trecând prin etapa de cercetări geografice, ajungând în final a se defini ca un domeniu de sine stătător în cadrul ştiinţelor onomastice, acestea înscriindu-se, la rândul lor, în seria celorlalte ştiinţe lingvistice.

BDD-A14971 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:55 UTC)

Bibliografie

Alexandru-Dersca 1958: *L'origine du nom de la Dobroudja*, în *Contributions onomastiques (publiées à l'occasion du VI-e Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 Août 1958)*, Bucureşti, Éditions de l'Acad. de la R.P.R.

Baldinger 1957: Kurt Baldinger, *Die Semasiologie. Versuch eines Überblicks*, Berlin, Akademie Verlag.

Binder 1964: Pavel Binder, *Etimologia, sensul iniţial şi evoluţia numelui topic Braşov*, în „Limbă şi Literatură (Bucureşti)", nr. 8, p. 411–420.

Bizerea 1975: Marius Bizerea, *Toponimice dace şi romane în sud-estul Banatului*, în *Lucrările Simpozionului de toponimie – Bucureşti, iunie 1972*, Bucureşti, Institutul de Geografie, p. 121–130.

Bogrea 1920: Vasile Bogrea, *Câteva consideraţii asupra toponimiei româneşti*, în „Dacoromania", nr. I, 1920-1921, p. 210–219.

Bogrea 1924-1925: V. Bogrea, *Flutausis – Oltul*, în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională (Cluj)", III, p. 518-519.

Bolocan 1984: Gheorghe Bolocan, *Etimologia în Dicţionarul toponimic al României (Oltenia)*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXXV, nr. 3, p. 184–197.

Cojocaru 2010: Vlad Cojocaru, *Dynamique des champs toponymiques en zones bilingues*, în „Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes: Innsbruck 2007" (editori Maria Iliescu, Heidi Siller-Runggaldier, Paul Danler), Berlin, New York, Ed. De Gruyter, t. I, p. 287–294.

Cojocaru 2014: Vlad Cojocaru, *Microtoponymes et standardisation*, în *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques. Names in daily life. Proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences.* Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Politica Ligüistica, p. 2493–2500. (http://www.gencat.cat/llengua/BTPL/ICOS2011/242.pdf).

Densusianu 1911: Nicolae Densusianu, *Dacia preistorică*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice CAROL GÖBL.

Densusianu 1928-1929: Ovid Densusianu, *Probleme de toponimie şi onomastică* (curs litografiat), Bucureşti.

Drăganu 1928: Nicolae Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Cluj, Anuarul Institutului de Istorie Naţională, II.

Drăganu 1933: Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX–XII pe baza toponimiei şi onomasticii*, Bucureşti, Monitorul Oficial: Imprimeriile Statului.

Franga 1981: Liviu Franga, *Pe marginea unor hidronime din Dacia* (*I*), în „Studii şi cercetări lingvistice", XXXII, nr. 5, p. 487–498, (*II*), *idem*, nr. 6, p. 620–635.

Frăţilă 1972: Vasile Frăţilă, *Originea toponimului românesc Ibru*, în „Limba română", XXI, nr. 3, p. 247–251.

Frăţilă, Bercea 1985: Vasile Frăţilă, L.P. Bercea, *Bibliografia onomasticii româneşti. Bibliographie der rumänischen Onomastik (1944–1984)*, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara.

Giuglea 1923a: G. Giuglea, *Crâmpeie de limbă şi viaţă străveche românească. Elemente autohtone (preromane), greco-latine, v.-germane*, în „Dacoromania", III, p. 563–628.

Giuglea 1923b: G. Giuglea, *Etimologii*, în „Dacoromania", III, p. 765–772.

Gostar 1974: N. Gostar, *Toponimia antică a Moldovei*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Bacău, 4, p. 37–42.

Homorodean 1963: Mircea Homorodean, *Probleme de toponimie*, în „Cercetări de lingvistică", VIII, nr. 2, p. 265–269.

BDD-A14971 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:55 UTC)

Iordan 1924-1926: Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, I–III, Bonn-Leipzig, Schroeder.
Iordan 1963: Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Ivănescu 1958: George Ivănescu, *Origine pré-indo-européenne des noms du Danube*, in: *Contributions onomastiques (publiées à l'occasion du VI-e Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 Août 1958),* Bucureşti, Éditions de l'Acad. de la R.P.R., p. 125–139.
Ivănescu 1965: George Ivănescu, *Un hidronim românesc de origine dacică: Năruja*, în „Analele Universităţii din Timişoara", III, p. 267–271.
Ivănescu 1969: George Ivănescu, Rodica Ciocan-Ivănescu, *Etymologie de l'hydronyme roumain Jijia*, în 10. Internationaler Kongress für Namenforschung, Abhandlungen, II, Wien, p. 481–487.
Kisch 1928: Gustav Kisch, *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen*, vol. II, Banater Deutsche Kulturhefte.
Loşonţi 1975: Dumitru Loşonţi, *Contribuţii toponimico-etimologice*, în „Limba română", XXIV, nr. 3, p. 239–256.
Moldovanu 1972: Dragoş Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXIII, p. 73–100.
Moldovanu 1981: Dragoş Moldovanu, *Etimologia hidronimului Moldova*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXVIII, p. 5–62.
Moldovanu 2014: Dragoş Moldovanu, *Introducere* la *MDTM*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" (sub tipar).
Moldovanu 2009: Dragoş Moldovanu, *Sincronia şi diacronia câmpurilor toponimice*, în „Lucrările celui de-al doilea Simpozion internaţional de lingvistică, Bucureşti, 28-29 noiembrie 2008" (Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu, edit.), Editura Universităţii din Bucureşti, p. 139–147.
Papahagi 1923: Pericle Papahagi, *Dovezi din studiul limbii noastre despre continuitatea românilor din Dacia Traiană*, „Dunărea", nr. I, p. 143–153.
Păltineanu 1980: Viorel Păltineanu, *O tendinţă a denominării – concentricitatea*, în „Cercetări de lingvistică", XXV, nr. 1, p. 11–15.
Petrovici 1959: Emil Petrovici, *Etimologia toponimului Hordou*, în „Cercetări de lingvistică", IV, nr. 1–2, p. 153–156.
Poghirc 1973: Cicerone Poghirc, *Sur les éléments de substrat du roumain*, în „Dacoromania (Freiburg)", I, p. 197–209.
Poghirc 1974: Cicerone Poghirc, *L'hydronymie roumaine*, în „Linguistique balkanique", XVIII, nr. 2, p. 35–63.
Poghirc 1976: Cicerone Poghirc, *Etimologia şi semnificaţia toponimului dac Drubeta şi relaţia lui cu DRUI, DRUETE, DIRMOZ în româneşte*, în „Drobeta", Turnu Severin, I, p. 30–33.
Raevschi 2006: Nicolae Raevschi, *Hidronime traco-dace având conexiuni etimologice baltice*, în „Limba română (Chişinău)", XVI, nr. 7–9, p. 98–99.
Rayburn 2005: Alan Rayburn, *Anglicizing the word and the concept of bedeutungsfeld promoted by Meredith Burrill in the 1960's*, în Ehrensperger Report 2005 publicat de American Name Society, www.wtsn.binghamton.edu/ANS/ehrensperger.
Russu 1959: I.I. Russu, *Les noms de localités dans les tablettes cirées de Dacie*, în „Revue roumaine de linguistique", IV, nr. 2, p. 161–168.
Russu 1970: I.I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Russu 1981: I.I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

BDD-A14971 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:55 UTC)

Sala 1960: Marius Sala, *Cu privire la etimologia toponimicului Beiuş*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XI, nr. 3, p. 699–700.
Sluşanschi 1976: Dan Sluşanschi, *Aluta şi Arutela – probleme filologice şi lingvistice*, în „Studii de Tracologie”, II, p. 7–13.
Sluşanschi 1978: Dan Sluşanschi, *La géographie historique et l'hydronimie dace*, în Actes du IIe Congrès International de Thracologie, 3, p. 121–129.
Vulpe 1975: Radu Vulpe, *Noi contribuţii la identificarea toponimelor lui Ptolemeu din regiunile noastre,* în Lucrările simpozionului de toponimie – Bucureşti, iunie 1972, Bucureşti, Institutul de Geografie, 1975, p. 9–29.
Weigand 1921: Gustav Weigand, *Ursprung der südkarpatischen Flussnamen in Rumänien*, în „Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache zu Leipzig”, XXVI–XXIX, p. 70–103.
Weigand 1925: Gustav Weigand, *Ortsnamen im Ompoly- und Aranyos-Gebiet*, „Balkan-Archiv”, I, p. 1–42.

Sigle

MDTM: *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (TTRM). Volumul II. *Mic dicţionar toponimic al Moldovei structural şi etimologic*. Partea 1. *Toponime personale*, Iaşi, Editura Universităţii Alexandru I. Cuza (sub tipar). Coordonatorul seriei Moldova a Tezaurului toponimic al României: Dragoş Moldovanu profesor universitar (Iaşi) doctor în filologie. Colectivul de autori: Daniela Butnaru (A–C), Dinu Moscal (D–L), Ana-Maria Prisacaru (M–R), Vlad Cojocaru (S–Z).
MDG*: Marele dicţionar geografic al României*, vol. I–V, Bucureşti, 1898–1902.

Toponymy between History, Geography and Linguistics

Starting from the originary interest of toponomastic sciences, initially considered as *ancilla historiae*, going through the period of the study of the origin of a place name, and ending by the study of the toponymic system, that is its phonetic, morphologic and syntactic aspects, the evolution of the onomastic sciences throughout one and a half century has enabled nowadays the scientifical approach in a series of Departments of onomastic research in Romania, aiming to the completion of the regional toponymic dictionaries.

The series *Moldova* of the *Tezaur toponimic al României* is based on the principles of the structural toponymic dictionary, in accordance, somehow, to the opinion of Kurt Baldinger regarding the necessity of having a phraseological dictionary of language: the word is functioning in speech only within a linguistic context, as well as the place name functions in its geographic context, that is in toponymic fields. The specific feature of this kind of toponymic dictionary is to focus on the definition of the denominative function as the essential issue in the study of the creation of toponymic fields and their functioning.

BDD-A14971 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:55 UTC)